

«Σ ΘΕΡΑΠΕΙΑΝ»
ΕΣΔΝΕ

Τεύχος 32, Τεύχος 2
1 - Ιούνιος 1993

Vol 32, No 2
1 - June 1993

ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ
ΕΘΝΙΚΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΩΝ
ΝΟΣΗΛΕΥΤΡΙΩΝ - ΝΟΣΗΛΕΥΤΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Της Σύνταξης
2. Ομιλία της Προέδρου του ΕΣΔΝΕ στη Γενική Συνέλευση των μελών της (10-3-1993)
3. Έκθεση πεπραγμένων του Διοικητικού Συμβουλίου του Εθνικού Συνδέσμου Διπλωματούχων Νοσηλευτριών Νοσηλευτών Ελλάδος από 1-1-1992 έως 31-12
4. Μεταμόσχευση: στην πορεία της προσφοράς ζωής
5. Ο πόνος του παιδιού - Νοσηλευτική αντιμετώπιση
6. Ενδείξεις μετάγγισης αίματος και παράγωγων αίματος
7. Η νοσηλευτική στις σύγχρονες Μονάδες Εντατικής Θεραπείας
8. Ποιότητα, κόστος και νοσηλευτική
9. Συνέδρια - Εκπαιδευτικές Ευκαιρίες

CONTENTS

1. Editorial
2. Address to the annual general assembly of the Hellenic National Nurses Association by the President Vassiliki Lanara
3. Annual report of the executive board of the Hellenic National Nurses Association to the general assembly reported by Maria Malgarinou, general secretary (from 1-1-1992 to 31-12-1992)
4. Transplantation: an attempt to offer life
5. Nursing care of children wills pain
6. Tranfusion indications of blood and blood components
7. Nursing in the modern intensive care units
8. Quality, costs and nursing tranilation
9. Congresses - Educational Oportunities

NOSSILEFTIKI

QUARTERLY PUBLICATION OF THE
HELLENIC NATIONAL GRADUATE NURSES ASSOCIATION

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ - ΕΚΔΟΤΗΣ

Εθνικός Σύνδεσμος
Διπλωματούχων Νοσηλευτριών - Νοσηλευτών
Ελλάδος
Πύργος Αθηνών, Γ' κτίριο, 2ος όροφος
Μεσογείων 2, 115 27 ΑΘΗΝΑ
Τηλ.: 77 02 861

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ε. Αγιώτου - Δημοπούλου
Ε. Γουλιά
Α. Καλοκαιρινού
Μ. Μαλγαρινού
Α. Παπαδαντωνάκη
Ε. Πατηράκη
Α. Πορτοκαλάκη
Α. Ραγιά
Ε. Χαραλαμπίδου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Μαρία Μαλγαρινού
Επίτ. Καθηγήτρια ΤΕΙ Αθηνών
Πύργος Αθηνών - Γ' Κτίριο
2ος όροφος - 115 27 ΑΘΗΝΑ

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Φωτοστοιχειοδεσία - Σχεδιασμοί
Εξώφυλλο - Εκτύπωση

Κ. & Γ. ΖΕΡΜΠΙΝΗ Ο.Ε.
Κεντρικό : Χαριλάου Τρικούπη 73, Αθήνα, Τηλ. 36 14 741
Εργοστάσιο : Σουλίου 10, Αγ. Δημήτριος, Τηλ. 99 42 382
Βιβλιοπωλείο : Μικράς Ασίας 76, Γουδί, Τηλέφ. 77 98 654

ΕΤΗΣΙΕΣ ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Νοσηλεύτριες/ές-Σπουδάστριες/ές ...	2500 δρχ.
Οργανισμοί-Εταιρείες-Βιβλιοθήκες ..	4500 δρχ.
Εξωτερικού	40 \$
Τιμή τεύχους	750 δρχ.
Τιμή τευχών 1990, 1991	600 δρχ.
» » 1985 - 1989	500 δρχ.
Παλαιότερα τεύχη	400 δρχ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Της Σύνταξης	69
Ε. Αγιώτου-Δημοπούλου	
2. Ομιλία της Προέδρου του ΕΣΔΝΕ στη Γενική Συνέλευση των μελών της (10-3-1993)	70
3. Έκθεση πεπραγμένων του Διοικητικού Συμβουλίου του Εθνικού Συνδέσμου Διπλωματούχων Νοσηλευ- τριών Νοσηλευτών Ελλάδος από 1-1-1992 έως 31-12-1993	72
Μαρία Μαλγαρινού	
4. Μεταμόσχευση: στην πορεία της προσφοράς ζωής Δρ. Αθηνά Χρ. Γιαννοπούλου	79
5. Ο πόνος του παιδιού - Νοσηλευτική αντιμετώπιση Βασιλική Μάτζιου	84
6. Ενδείξεις μετάγγισης αίματος και παράγωγων αίματος	88
Ευαγγελία Αδαλή	
7. Η νοσηλευτική στις σύγχρονες Μονάδες Εντατικής Θεραπείας	95
Χρυσάνθη Πλατή	
8. Ποιότητα, κόστος και νοσηλευτική	100
Μετάφραση: Γ. Πιερράκος, Αντ. Χατζηνικολάου	
9. Συνέδρια - Εκπαιδευτικές Ευκαιρίες	106

CONTENTS

1. Editorial	69
E. Agiotou-Dimopoulou	
2. Address to the annual general assembly of the Hellenic National Nurses Association by the President Vassiliki Lanara	70
3. Annual report of the executive board of the Hellenic National Nurses Association to the general assembly reported by Maria Malgarinou, general secretary (from 1-1-1992 to 31-12-1992)	72
4. Transplantation: an attempt to offer life	79
Dr Athena Giannopoulou	
5. Nursing care of children wills pain	84
Vasiliki Matziou	
6. Tranfusion indications of blood and blood components	88
E. Adali	
7. Nursing in the modern intensive care units	95
Ch. Plati	
8. Quality, costs and nursing tranilation	100
G. Pierakis, A. Chatzinikolaou	
9. Congresses - Educational Oportunities	106

Ο πόνος του παιδιού - Νοσηλευτική αντιμετώπιση

B. MATZIOY

Πτυχιούχος Νοσηλευτικής Πανεπιστημίου Αθηνών
Νοσηλεύτρια, Νοσοκομείου Παίδων «Αγλαΐα Κυριακού»

Περίληψη: Ο πόνος αποτελεί υποκειμενικό σύμπτωμα και εκφράζει τη σωματική και ψυχική δυσαρέσκεια που αισθάνεται κάθε άτομο μετά από πραγματική ή δυνητική βλάβη των ιστών. Οι παράγοντες που επηρεάζουν την αντίληψη και την έκφραση του πόνου από το παιδί εξαρτώνται από τη βιολογική -

νοητική και συναισθηματική του ωρίμανση.

Οι νοσηλευτικές παρεμβάσεις στόχο έχουν την ανακούφιση του παιδιού που υποφέρει. Η αντιμετώπιση και η ανακούφιση του πόνου αποτελεί δείκτη ποιότητας της νοσηλευτικής φροντίδας που παρέχουμε στο άρρωστο παιδί.

Εισαγωγή

Τα τελευταία 15 χρόνια έχουν γίνει μεγάλες πρόοδοι στην έρευνα για την αντιμετώπιση του πόνου, στα παιδιά όμως το πρόβλημα του πόνου έχει παραμεληθεί.

Από το 1970 μέχρι το 1975 είχαν δημοσιευθεί πάνω από 1330 εργασίες για το πόνο, από αυτές μόνο 33 αναφέρονταν στο πόνο του άρρωστου παιδιού, από τις οποίες οι 32 σχετίζοντο με την παθοφυσιολογία και τα συμπτώματα του πόνου¹. Το 1986 στο συνέδριο που οργάνωσε η αμερικανική εταιρεία του πόνου περίπου 250 εργασίες και poster παρουσιάστηκαν και μόνο 3 αναφέρονταν στον πόνο του παιδιού².

Ο πόνος είναι υποκειμενικό φαινόμενο, ατομική εμπειρία, συχνά δύσκολο να περιγραφεί και να μετρηθεί.

Ο Beyer και Byers (1985) παρατήρησαν τις δυσκολίες που υπήρχαν στη μέτρηση και εκτίμηση του πόνου στα παιδιά διότι οι γνώσεις και η εμπειρία πάνω στο θέμα ήταν περιορισμένες. Η έλλειψη γνώσεων οδηγούσε σε λανθασμένες υποθέσεις καθώς και στη μη αποτελεσματική αντιμετώπιση³. Οι τελευταίες όμως έρευνες έχουν

αποδείξει ότι υπάρχουν τα απαραίτητα εργαλεία για την εκτίμηση του πόνου στα διάφορα στάδια της ηλικίας του από τη βρεφική μέχρι την εφηβική.

Αντίληψη - Έκφραση του πόνου από το παιδί

Για την ορθή αντιμετώπιση του πόνου είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε τον τρόπο που τα παιδιά αντιλαμβάνονται και που εκφράζουν το πόνο. Η αντίληψη και η έκφρασή του εξαρτάται από τη βιολογική - νοητική - συναισθηματική ωρίμανση του παιδιού ενώ συμμετέχουν επιπρόσθετοι κοινωνικοί και ψυχολογικοί παράγοντες.

Η ακριβής ηλικία στην οποία το παιδί παρουσιάζει την πρώτη αντίδραση στο πόνο αποτελεί αντικείμενο διαμάχης μεταξύ των επιστημόνων. Μερικοί επιστήμονες πίστευαν ότι τα βρέφη και τα πρόωρα δεν είχαν αντίληψη του πόνου και γι' αυτό πολλοί χειρουργοί πραγματοποιούσαν επεμβάσεις χωρίς αναισθησία. Από το 1930 γενικά επιστεύετο ότι τα βρέφη αντιδρούν με αντανάκλαστικά στο ερέθισμα του πόνου, όμως δεν νοιώθουν τον πόνο στο ίδιο βαθμό με τους ενήλικες. Μελέτες που πραγματοποίησαν οι McGraw και Peiper απέδειξαν την αντίδραση του βρέφους στον πό-

νο. Ο Reiper ήταν ο πρώτος ερευνητής που μελέτησε το χρόνο της κινητικής αντίδρασης (0,12-0,72") και την εμφάνιση της φωνητικής αντίδρασης του βρέφους μετά από ερέθισμα που προκαλούσε πόνο^{4,5,6}. Ο τρόπος έκφρασης του πόνου εκδηλώνεται με αντιδράσεις οι οποίες ποικίλλουν και εξαρτώνται από την ηλικία του παιδιού αλλά και από τη σοβαρότητα - διάρκεια - ένταση του πόνου.

Οι εκδηλώσεις διακρίνονται⁷ σε:

Εκούσιες αντιδράσεις συμπεριφοράς

1. Προσπάθεια απομάκρυνσης του αίτιου που προκαλεί πόνο.

Σχόλιο: Το άτομο προσπαθεί να απομακρύνει την αιτία που προκαλεί τον πόνο. Είναι ένας μηχανισμός άμυνας του οργανισμού.

2. Αλλαγή στην έκφραση του προσώπου (μουρμουρίζει - κλαίει).

Σχόλιο: Αυτές οι αντιδράσεις είναι φυσιολογικές και παρατηρούνται σε πολλές κοινωνίες.

3. Αδυναμία

Σχόλιο: Αδυναμία αισθάνεται ο ασθενής όταν για πολλές ώρες είναι άπνους και όταν ο πόνος είναι έντονος και μεγάλης διάρκειας.

4. Προστατεύει την πάσχουσα περιοχή και αρνείται να μετακινηθεί.

Σχόλιο: Με κατάλληλες θέσεις του σώματος και ιδιαίτερα των μελών που πάσχουν προσπαθεί το παιδί να ελαττώσει τον πόνο: έτσι π.χ. αν πονά το χέρι του το κρατά ακίνητο.

Ακούσιες αντιδράσεις από το νευρικό σύστημα

Συμπαθητικό. Όταν ο πόνος είναι μέτριος και επιφανειακός.

Αύξηση της αρτηριακής πίεσης

Ταχυσφυγμία

Ταχύπνοια

Διαστολή της κόρης

Ωχρότης

Παρασυμπαθητικό: Όταν ο πόνος είναι σοβαρός και βαθύς.

Ναυτία - Έμετος

Πτώση της αρτηριακής πίεσης

Ελάττωση του σφυγμού

Σωματική εξάντληση

Σχόλιο: Τα σημεία αυτά δείχνουν την αδυναμία του οργανισμού να αντιμετωπίσει την ένταση του πόνου.

Συναισθηματικές αντιδράσεις

Υπερβολικό κλάμα - ανησυχία

Κατάθλιψη

Φόβος

Θυμός

Ανορεξία

Αίσθημα κούρασης

Σχόλια: Οι προηγούμενες εμπειρίες πόνου καθώς και το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο παίζουν σπουδαίο ρόλο στην έκφραση των αντιδράσεων αυτών. Η ανησυχία παρατηρείται και είναι συχνή στον οξύ πόνο ενώ η κατάθλιψη είναι συχνότερη με τον χρόνιο πόνο. Οι συναισθηματικές αντιδράσεις παρατηρούνται χωρίς να υπάρχει οργανική αιτία. Ο πόνος είναι πραγματικός όταν εκφράζεται από το παιδί αλλά μπορεί η έκφραση των αντιδράσεων αυτών να το βοηδεί να ανακουφιστεί από αισθήματα ενοχής ή για να τραβήξει την προσοχή και το ενδιαφέρον των άλλων.

Οι εκδηλώσεις αυτές επηρεάζονται από το οικογενειακό περιβάλλον. Μερικοί γονείς ενθαρρύνουν την έκφραση των ενώ αντίθετα άλλοι καταστέλλουν τις εκδηλώσεις πόνου.

Εκτίμηση πόνου

Το ενδιαφέρον των ερευνητών για την εκτίμηση του πόνου στα βρέφη και παιδιά έχει αυξηθεί δραματικά τα τελευταία χρόνια, και έχουν βρεθεί διάφορες μέθοδοι εκτίμησης.

Η επιλογή της σωστής μεθόδου πρέπει να γίνεται ανάλογα με την ηλικία του παιδιού, το νοσητικό του επίπεδο και την κλινική του κατάσταση.

Στα βρέφη και μικρά παιδιά ως δείκτες πόνου χρησιμοποιούνται⁸:

— Το κλάμα (φασματογραφική ανάλυση)

— Οι κινήσεις του σώματος (έχει γίνει τυποποίηση των κινήσεων ανά τρίμηνο ως την ηλικία των 3 ετών)

— Οι εκφράσεις του προσώπου και οι μεταβολές των ζωτικών σημείων.

Για τα μεγαλύτερα παιδιά:

— Οι κλίμακες χρωμάτων

- Φωτογραφική κλίμακα εκφράσεων του προσώπου
- Η παρατήρηση της συμπεριφοράς
- Οπτικές κλίμακες και τα
- Ερωτηματολόγια πόνου

Νοσηλευτική αντιμετώπιση του πόνου στο παιδί

Λόγω της συνεχώς αυξανόμενης σύνθετης φροντίδας του άρρωστου παιδιού, η αντιμετώπιση του πόνου ίσως κατέχει χαμηλή θέση στη μακροσκελή λίστα ιεράρχησης της νοσηλευτικής φροντίδας. Ο νοσηλευτής για την αξιολόγηση του πόνου χρησιμοποιεί τις γνώσεις του, την κλινική του εμπειρία, τη μελέτη του ιστορικού της υγείας του και των διαγνωστικών ευρημάτων, την παρατήρηση και το κυριώτερο την επικοινωνία με το παιδί και τους γονείς του⁹.

Η αξιολόγηση πρέπει να είναι μια συνεχής συστηματική διαδικασία και όχι σποραδική και τυχαία εκτίμηση. Οι νοσηλευτικές παρεμβάσεις πρέπει να είναι εξατομικευμένες· η νοσηλεύτρια γνωρίζοντας τη διάγνωση της νόσου και τα χαρακτηριστικά του πόνου (εντόπιση, διάρκεια - ένταση και αν έχει προηγούμενη εμπειρία) προχωρεί στην εκτίμηση της κατάστασής του. Εκτιμά δηλαδή τη στάση του παιδιού απέναντι στον πόνο, αν επηρεάζονται και πόσο οι καθημερινές του δραστηριότητες (τρώει, διαβάζει, παίζει, επικοινωνεί με τα άλλα παιδιά).

Εφ' όσον γίνει σωστή αξιολόγηση θα ακολουθήσει ο προγραμματισμός των νοσηλευτικών παρεμβάσεων.

Όλες οι νοσηλευτικές παρεμβάσεις που ανακουφίζουν τον πόνο του παιδιού εμπίπτουν σε μια από τις παρακάτω κατηγορίες:

1. Συζήτηση με το παιδί για τη φύση και ένταση του προβλήματος.
  2. Ελάτπωση του φόβου και της ανησυχίας του παιδιού και της οικογένειας.
  3. Χρησιμοποίηση ειδικών μεθόδων ανακούφισης και χαλάρωσης.
  4. Ελάτπωση του ερεθίσματος που προκαλεί πόνο.
  5. Χορήγηση αναλγητικών φαρμάκων.
- Η αποτελεσματικότητα των νοσηλευτικών παρεμβάσεων εξαρτάται από την ποιότητα των σχέσεων «Νοσηλευτή - παιδιού».

Νοσηλευτικές έρευνες σχετικά με τον πόνο απέδειξαν ότι η πλήρης ενημέρωση του παιδιού

σχετικά με το τι θα αισθανθεί μειώνει το φόβο και ελαττώνει την έντασή του.

Η ενημέρωση πρέπει να είναι εργασία ρουτίνας όταν προετοιμάζουμε το παιδί για επώδυνες νοσηλείες όπως αλλαγές τραυμάτων, καθαρισμός εγκαυμάτων - περιποίηση κολοστομίας κ.ά.

Εφαρμόζουμε απλές νοσηλευτικές τεχνικές που ενδεχομένως να ανακουφίσουν το παιδί όπως αλλαγή θέσης με λεπτούς χειρισμούς, εντριβή, ένα ζεστό μπάνιο.

Στο πρόγραμμα ανακούφισης και θεραπείας πρέπει να συμμετέχουν και οι γονείς του παιδιού· ίσως προσφέρουν σημαντική βοήθεια όταν αυτοί ενημερωθούν σωστά και υπεύθυνα για το ρόλο τους από τους νοσηλευτές.

Η αντιμετώπιση και η ανακούφιση του πόνου αποτελεί δείκτη ποιότητας της νοσηλευτικής φροντίδας που παρέχουμε στο άρρωστο παιδί, γι' αυτό το πρόβλημα του πόνου δεν πρέπει να παραμελείται αλλά να βρίσκεται στις άμεσες προτεραιότητες, στην κορυφή της λίστας των νοσηλευτικών παρεμβάσεων γιατί ο πόνος δεν μπορεί να περιμένει.

Nursing care of children with pain

Summary

Vasiliki Matziou

Pain is a subjective symptom resulting from somatic and psychological disturbances. The factors that affect the perception and expression of pain in children are related with their somatic conceptual and emotional maturation.

The interventions of the nurse with the suffering child are achieved with actions aiming to the relief of pain.

Βιβλιογραφία

1. Jeans M.E.: The Measurement of Pain in Children. In: Melzack R. ed. Pain measurement and assessment. New York: Raven Press, 183-189, 1983.
2. Beyer J.E., Levin C.R.: Issues and Advances in Pain Control in Children. Nursing Clinics of North America, 22(3): 661-673, 1987.
3. Beyer J., Byers M.L.: Knowledge of pediatric pain: The state of the art. Children's Health Care, 150-159, 1985.

4. McGraw M.B: Neural mechanisms as exemplified in the changing reactions of infant to pinprick. *Child Development*, 12: 31-41, 1941.
5. Peiper A: *Cerebral Function in Infancy and Childhood*. New York: Consultants Bureau, 1963.
6. Franck L.S.: A New Method to Quantitatively Describe Pain Behavior in Infants. *Nursing Research*, 35(1): 28-31, 1986.
7. Wolff L., Weitzel M.H., Zornow R.A., Zsobar H.: *Fundamentals of Nursing*. 7th ed., Philadelphia: Lippincott, 474, 1983.
8. Ταπραντζή - Ποταμιάνου Π., Φρετζάγιας Α.: Ο Πόνος και η αντιμετώπισή του. *Μετεκπαιδευτικό Σεμινάριο Παιδιατρικής* 109-130, 1989.
9. Ραγιά Α.: Πόνος και Νοσηλευτική: Ολιστική προσέγγιση. *Νοσηλευτική* 4: 242-251, 1991.